

Ս. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ՄՐՅԱՆԱԿԻ ԼԱՌԻՐԵԱՏՆԵՐԸ

1943 թվին Հայաստանում ստեղծվեց գիտությունների խոշորագույն օջախ՝ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիա: Այստեղ կենտրոնացվեցին ռեսպուբլիկայի լավագույն գիտնականները: Սովետական Միության այլ տեղերից հրավիրվեցին նշանավոր հայ գիտնականներ: Աճեց ընդունակ, շնորհալի երիտասարդ գիտնականների մի հրաշալի սերունդ: Նրանք Ակադեմիայի տասնչափ գիտահետազոտական հիմնարկներում, ինստիտուտներում, ակադեմիաներում, լաբորատորիաներում և փորձադաշտերում կատարում են այնպիսի գիտական աշխատանքներ, որոնք առաջ են տանում գիտությունը, արդյունաբերությունն ու գյուղատնտեսությունը:

Ամեն տարի հայտնի է դառնում, թե այդ գիտական աշխատանքներից ո՞րն է արժանացել Ստալինյան մրցանակի: Երբ հրապարակվում են մեր գիտնականների լավագույն աշխատանքների գնահատման արդյունքները, հասարակայնությունը ապրում է ցնծության օրեր: Ամեն տարի Ստալինյան մրցանակի շնորհումը դարձել է ավանդական տոն, որը խնդություն ու բերկրություն է բերում ժողովրդին:

Այս տարի էլ ժողովրդի արժանավոր զավակները ցույց տվեցին իրենց բարձր հայրենասիրությունը, մեծ կարողությունները: Ժողովրդը պարծենում է Ստալինյան մրցանակի նոր լաուրեատներով: Այս տարվա Ստալինյան մրցանակի լաուրեատների թվում կան մեծ թվով հայեր, որոնց մեջ ուշագրավ են՝ Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի պրեզիդենտ, աստրոֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումյանը, Բյուրակյանի աստրոֆիզիկական աստղադիտարանի ավագ գիտական աշխատակից Բենիամին Մարգարյանը, Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի իսկական անդամներ Կոնստանտին Պաֆենհոլցը, Ի. Մաղաքյանը, Հայկական ՍՍՌ Պետպլանի նախագահ Տ. Մովսիսյանը, Ակադեմիայի Երկրաբանական ինստիտուտի ավագ գիտական աշխատակից Ս. Մկրտչյանը, Հայկական ՍՍՌ Երկրաբանության վարչության պետ Գ. Հարությունյանը: Ստալինյան մրցանակներ են շնորհվել նաև Երևանի Գ. Սունդուկյանի անվան դրամատիկ թատրոնի մի խումբ արտիստների՝ Ժողովրդական արտիստներ Ա. Դուլակյանին, Դ. Մալյանին, վաստակավոր արտիստներ Գ. Գաբրիելյանին, Հ. Ավագ-

յանին, արտիստներ Գ. Խաժակյանին, Ֆ. Դուլյանին, Մ. Սիմոնյանին: Ստալինյան մրցանակի լաուրեատների թվում է նաև Հայկական ժողովրդական երգի-պարի ասամբլի զեղարվեստական ղեկավար, ռեսպուբլիկայի ժողովրդական արտիստ Թաթուլ Ալթունյանը:

Գիտության, կուլտուրայի և գյուղատնտեսության ասպարեզում 1949 թվականի աչքի ընկնող աշխատությունների համար Ստալինյան մրցանակներ շնորհելու մասին հրապարակված ցուցակի մեջ, առաջինը կարողում ենք Վիկտոր Համբարձումյանի և Բենիամին Մարգարյանի անունները, որոնք արժանացել են Ստալինյան առաջին աստիճանի մրցանակի և 200.000 ռուբլի դրամական պարգևի: Նրանց կատարած աշխատանքը խոշոր ներդրում է ո՛չ միայն սովետական գիտության, այլև համաշխարհային գիտության մեջ. նրանք հայտնաբերել և ռառամանսիրել են նոր տիպի աստղային սխեմաներ՝ աստղային ասոցիացիաներ:

Նշանավոր աստրոֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումյանի անունը վաղուց ի վեր հայտնի է ամբողջ աշխարհին. նա մեր երկրի խոշորագույն գիտնականներից մեկն է: Դեռևս 1924 թվին, երբ 16-ամյա Համբարձումյանը ընդունվեց Լենինգրադի համալսարանի Ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետը, իր վրա գրավեց աստրոֆիզիկոսների, մաթեմատիկոսների և ֆիզիկոսների ուշադրությունը: Նրանք ընդունակ պատանու մեջ նկատեցին ապագա մեծ գիտնական դառնալու տվյալներ և նրա նկատմամբ հատուկ հոգատարություն ցույց տվեցին: Հենց պատանեկան տարիներից, Համբարձումյանը շփվեց ռուս խոշորագույն գիտնականների հետ, յուրացնելով նրանց առաջավոր դպրոցների սկզբունքները, օգտագործելով ռուսական աստղագիտության հարուստ փորձը: Ավարտելով Պոլկովոյի Աստղադիտարանին կից ասպիրանտուրան, Համբարձումյանը հավասարապես խորանում է և՛ աստղագիտության, և՛ աստրոֆիզիկայի, և՛ մաթեմատիկայի մեջ: Տակավին երիտասարդ, Համբարձումյանը վաստակեց նշանավոր գիտնականի համբավ, նրա աշխատությունները գրավեցին խոշոր մասնագետների ուշադրությունը: 25 տարեկան հասակում նրան տվեցին պրոֆեսորի կոչում, իսկ մեկ տարուց հետո՝ դոկտորի գիտական աստիճան: Վ. Համբարձումյանի աշխատությունների առաջին շար-

քը վերաբերում է գազային միգամածությունների ֆիզիկային: Հիմնվելով ատոմային ֆիզիկայի նվաճումների վրա, Համբարձումյանը բացահայտեց այսպես կոչված միգամածությունների բնույթը, այսինքն ուժեղ լիցքավորված այն գազային կոտակումների բնույթը, որոնք գտնվում են վերին աստիճանի բարձր ջերմությունը ունեցող աստղերի ճառագայթման տակ:

Այսպիսով Համբարձումյանը իր այդ հետազոտությունների արդյունքներով նոր լույս է սփռում միգամածությունների առաջացման պրոբլեմի վրա և ճիշտ ուղղություն տալիս երիտասարդ աստրոֆիզիկոսներին՝ աշխատելու այդ պրոբլեմի վրա:

Համբարձումյանի աշխատությունների երկրորդ խումբը վերաբերում է աստղային սիստեմաների զարգացմանը: Առաջինը նա է տվել աստղային սիստեմաների ֆիզիկական աստիճանի հիմունքները և իր սեփական մեթոդների հիման վրա լուծել մի շարք խնդիրներ կրկնակի և եռակի աստղերի համար:

Համբարձումյանը ցույց է տվել, որ աստղային սիստեմաների մի մասի զարգացման համար ժամանակը հազարավոր անգամ փոքր է, քան այդ ենթադրում էին առաջ: Պարզվել է, օրինակ, որ Գալակտիկան, այսինքն միթյաբի աստղային սիստեմը, որի մեջ են մտնում արևը և նրան շրջապատող մոլորակները, մի քանի միլիարդ տարուց մեծ չէ:

Սովետական աստրոֆիզիկայի նշանակալից նվաճումներից է պղտոր միջավայրում լույսի տարածման հարցի լուծումը: Գիտություն այս խոշոր նվաճումը նույնպես կապված է Վիկտոր Համբարձումյանի անվան հետ: Նկատի ունենալով այդ պրոբլեմի լուծման մեծ կարևորությունը, նրա լայն կիրառումը պրակտիկայում, ՍՍՄՄ կառավարությունը ըստ արժանավոյն գնահատեց Համբարձումյանի այդ հայտնագործությունը և 1946 թվին նրան արժանացրեց Ստալինյան մրցանակի լաուրեատի կոչման:

Համբարձումյանի կատարած նոր հետազոտությունները՝ աստղային ասոցիացիաների վերաբերյալ, նույնպես բարձր գնահատականի արժանացան մեր կառավարության կողմից: Համբարձումյանը հայտնաբերել է գերհսկա աստղերի խմբեր, որոնք լինելով անկայուն սիստեմաներ, ներկայումս գտնվում են ամանկության հասակում, և դեռևս չեն տրոհվել: Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ այդ ասոցիացիաների հասակը մի-

լիոնավոր, կամ ծայրահեղ դեպքում տասնյակ միլիոնավոր տարի է:

Բանի որ հայտնաբերված աստղային ասոցիացիաների հասակը համեմատաբար փոքր է, ուստի Վ. Համբարձումյանը և Բ. Մարգարյանը հանգում են այն եզրակացության, որ աստղերի կազմավորումը Գալակտիկայում կատարվում է և ներկա ժամանակներում:

Բ. Մարգարյանը՝ Համբարձումյանի անցեղած շնորհալի երիտասարդ կադրերից է. նրա խիզախ հետազոտությունների արդյունքը պսակվեց Ստալինյան մրցանակով: Մարգարյանը իր կատարած այդ հայտնագործությունները մտավ սովետական նշանավոր գիտնականների շարքը: Նա աշխատում է մեծ գիտնական Համբարձումյանի հետ, նրա դեկավարությունները և ունի նորանոր խիզախումների նկատելի հեռանկարներ:

Մենք ունենք անվանի երկրաբաններ, որոնցից չորսն այս տարի մեծ փառքի արժանացան: Նրանցից մեկը՝ Կոնստանտին Պաֆենհոլցը Ստալինյան մրցանակ ստացավ իր «Հայաստանի երկրաբանությունը» գիտական խոշոր աշխատության համար: Բազմավաստակ այդ գիտնականը, որը Հայաստանի Ակադեմիայի իսկական անդամն է, 25 տարի աշխատում է Հայաստանում, հմտություններ ունի նախիրել է Հայաստանի երկրաբանությունը, պատրաստել է երիտասարդ երկրաբաններ, որոնցից երկուսը, Ակադեմիայի իսկական անդամ Ի. Մադաթյանը և Ս. Մկրտչյանը, նույնպես արժանացան Ստալինյան մրցանակի լաուրեատի պատվավոր կոչմանը:

Նրանք Ստալինյան մրցանակի են արժանացել օգտակար հանածոների հանքավայրի հայտնաբերելու և նրանց երկրաբանական հետազոտության համար: Ստալինյան մրցանակի արժանացած մյուս երկրաբանները աչքի ընկնող գործ են կատարել գյուտերի և արտադրության աշխատանքների մեթոդների արմատական կատարելագործումների ուղղությամբ:

Սովետական Միության գիտահետազոտական հիմնարկներում, արտադրական ձեռնարկություններում աշխատում են հայ անվանի գիտնականներ, ինժեներներ, գյուտարարներ և նորարարներ: Նրանցից շատ մարդիկ այս տարի դարձան Ստալինյան մրցանակի լաուրեատներ: ՍՍՄ Միության Գիտությունների Ակադեմիայի թղթակից անդամ իվան Կոնյանցը, Խոստիտուտի բաժանմունքի պետ Աշոտ Հարությունյանը բարձր

մրցանակի արժանացան թոնիներն անցկացնելու համար մեքենայացված վահան մշակելու և կիրառելու համար: Պապիկ Սահակյանը Հանքային հովքի համամիութենական ինստիտուտի դիրեկտորն է. նա արմատական կատարելագործում է մոցրեկ արտադրության աշխատանքի մեթոդները մեջ: Երվանդ Սարգսյանը նշանակալից աշխատանք է կատարել գյուղատնտեսության բնագավառում, մշակել է գյուղատնտեսական դեզելային տրակտորի կոնստրուկցիաներ, որոնք ներդրված են արտադրության մեջ: Ալեքսանդր Ռոտինյանը, աշխատանքի ղեկավար, ինստիտուտի ավագ գիտական աշխատող է. նա մշակել է մետաղի արդյունաբերական ստացման տեխնոլոգիական պրոցես, որը յուրացված է արտադրության կողմից: Մեծ ու արդյունավետ աշխատանք է կատարել հայ ինժեներ՝ Վարդան Ամյանը, որը մշակել է նավթի հանույթի ավելացման նոր մեթոդ, որն արդեն գործադրվում է արտադրության մեջ: Մոսկվայի Ս. Օրջոնիկիձեի անվան ավիացիոն ինստիտուտի պրոֆեսոր Գրիգոր Աթարբեկյանը, գլխավոր կոնստրուկտոր Աշոտ Բալայանը Ստալինյան մրցանակի են արժանացել տեխնիկայի բնագավառում կատարած աշխատանքների համար: Ակիմ Աստվածատրյանին Ստալինյան մրցանակ է շնորհված ընկալման զգալի նոր հանքավայրեր հայտնաբերելու համար: Մ. Ի. Կալինինի անվան գործարանի գլխավոր ինժեներ Վախտանգ Զանփուրայանը այգեբանաբուսական տրակտոր և նրան կցվող գյուղատնտեսական մեքենաներ ստեղծելու և արտադրության մեջ արմատավորելու համար արժանացավ Ստալինյան մրցանակի: Ստալինյան բարձր պարգևի են արժանացել նաև հայ այլ գիտնականներ, որոնց անունները մեկ առ մեկ թվարկել հնարավոր չէ:

Այս տարի նշանակալից իրադարձություն տեղի ունեցավ հայ կուլտուրայի բնագավառում: Մեր թատրոնի 7 լավագույն աշխատողներ դարձան Ստալինյան մրցանակի լաուրեատներ: Նրանք Ստալինյան մրցանակի են արժանացել Ա. Ղարաբաղյանի և Գ. Տեր-Գրիգորյանի «Այս աստղերը մերն են» պիեսի բեմադրության համար: «Այս աստղերը մերն են» պիեսի բեմադրությունը սովետահայ թատերական կուլտուրայի տեղծագործական հաղթանակն է: Պիեսում և բեմադրության մեջ ռեալիստական մեծ շնչով ցույց են տրված գիտության խիզախումների փորձեր մեր ուսանողության կողմից:

մից: Պատկերված է ուսանողության առօրյան, Պոլիտեխնիկ ինստիտուտ ընդունված հայրենադարձ օրիորդի կենսախնդր կյանքը: Այս պիեսի բեմադրությունը ջերմ ընդունելության արժանացավ մեր թատերասեր հասարակայնության կողմից, իսկ նրա բեմադրող՝ թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար, ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի դեպուտատ Արմեն Գուլակյանը, ռեալիստիկայի ժողովրդական արտիստ Դավիթ Մալյանը, վաստակավոր արտիստներ Գուրգեն Գաբրիելյանը, Հովհաննես Ավագյանը, արտիստներ Դարուշ Խաթակյանը, Ֆրոնտիկ Դովլաթյանը և Մետաքսյա Սիմոնյանը արժանացան Ստալինյան երկրորդ աստիճանի մրցանակի:

Յոթը արտիստների Ստալինյան մրցանակի լաուրեատների կոչում շնորհելը ստեղծագործական նոր եռանդ ու լիցք է հաղորդել Գ. Ստեղծականի անվան դրամատիկ թատրոնի կոլեկտիվին, նրա վրա դրել է ավելի մեծ պարտականություն՝ է՛լ ավելի բարձրացնել բեմադրությունների, դերակատարումների որակը, տալ ժողովրդի բարձր ճաշակը բավարարող ներկայացումներ:

Հայկական ժողովրդական երգի ու պարի անսամբլը գոյություն ունի 13 տարի: Այդ ժամանակամիջոցում նա գեղարվեստական ղեկավար Թ. Ալթունյանի հմուտ ղեկավարության շնորհիվ ու ջանքերով ամրապնդվեց, ձևավորվեց, դառնալով Սովետական Հայաստանի ինքնատիպ համերգային միավորներից մեկը:

Հայկական ժողովրդական երգի ու պարի անսամբլը սնվել ու աճել է հայկական երաժշտության անուշահամ հյութերով, միշտ էլ մոտ է կանգնած եղել նրա ակունքներին:

Անսամբլի ստեղծման առաջին իսկ օրից նրա գեղարվեստական ղեկավարն է ժողովրդական արտիստ Թ. Ալթունյանը, որի կատարած աշխատանքը արժանացավ կառավարության բարձր գնահատման: Շատ մեծ է Ալթունյանի կատարած աշխատանքը հայ ժողովրդական գեղեցիկ երգերի ու պարերի տարածման գործում, դրանք ամբողջ հայ ժողովրդի սեփականությունը դարձնելու գործում:

Արվեստի ասպարեզում 1949 թվին իրենց կատարած փայլուն աշխատանքի համար Ստալինյան մրցանակի արժանացած կոմպոզիտորների թվումն է նաև հայ նշանավոր կոմպոզիտոր, ժողովրդական արտիստ Արամ Խաչատրյանը: Նա այդ բարձր պարգևին արժանացավ «Բեռլինի անկումը» (առաջին և երկրորդ սերիաներ) գունավոր կինոնկարի երաժշտության համար:

Ներկայումս մայրաքաղաքի գիտական, կուլտուրական, ուսումնական հիմնարկներում, արտադրական ձեռնարկություններում տեղի են ունենում ջերմ հանգիստներ Ստալինյան մրցանակի լաուրեատների հետ: Մեր աշխատավորները և ուսանողները հնարավորություն են ունենում մոտիկից ծա-

նոթանալու գիտության և կուլտուրայի առաջավորների կյանքին և ստեղծագործությանը: Ստալինյան մրցանակի արժանացած գիտնականներին և դերասաններին իրենց մոտ են հրավիրում կոլեկտիվները, որոնք հետաքրքրվում են սովետական գիտության նվաճումներով:

ԱՐՄԵՆ ՏԻԳՐԱՆՅԱՆԻ ՄԱՆԸ

Երկարատև հիվանդությունից հետո, փետրվարի 10-ին, Թբիլիսի քաղաքում վախճանվեց անմահ «Անուշ» օպերայի կախարհող վարպետ Արամեն Տիգրանյանը:

Արամեն Տիգրանի Տիգրանյանը ծնվել է Ալեքսանդրապոլ (ներկայումս Լենինական) քաղաքում 1879 թվին: Նա իր երաժշտական կրթությունը ստացել է Թբիլիսիում ուսահայտնի կոմպոզիտոր Ն. Կլինովսկու մոտ:

1902 թվին Տիգրանյանը հաստատվում է իր ծննդավայրում, ուր և կազմակերպում է քառաձայն երաժշտական խումբ: 1907 թվին Տիգրանյանը ձեռնամուխ է լինում իր ստեղծագործությունների գլուխ գործոցի՝ «Անուշ»ի ձայնագրմանը, որը և առաջին անգամ, հատվածաբար, սիրողների ուժերով, ներկայացվում է Ալեքսանդրապոլում: Հետագայ տարիներին նա նորից անդրադառնում է իր աշխատությանը և ավելի մշակում ու կատարելագործում:

Տիգրանյանը ավելի ժողովրդականացավ և իր փառքի բարձրությանը հասավ սովետական տարիներին, երբ նրա «Անուշ» օպերան, որպես ժողովրդից սիրված մի գործ, սկսեց հաճախակի բեմադրվել Սովետական Հայաստանի և հարևան հանրապետությունների թատրոններում:

Հայրենական պատերազմի տարիներին, Տիգրանյանը աշխատել է «Դավիթ բեգ» հերոսական օպերայի վրա և ավարտել այն:

Այդ օպերան կներկայացվի Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնում:

ԱՐՄԵՆ ՏԻԳՐԱՆՅԱՆ

Տիգրանյանն իր երաժշտական հարուստ և բարձրարժեք ժառանգությամբ անմահ կմընա սերունդների հիշողության մեջ: